

Ce poate fi „Neantul românesc”?

Un, să zicem, ultim Cioran apare într-un volum intitulat *Neantul românesc*, care constă din transcrierea înregistrării, parțiale, pe reportofon, a unei îndelungi convorbiri pe care au avut-o cu celebrul gânditor Luca Pițu și Sorin Antohi, la 5 octombrie 1991, la Paris. Regal colocvial în cursul căruia cei doi eminente tineri iașoși au degustat domesticitatea acestuia, mereu spiritual pigmentată, „atmosfera din mansarda pariziană, uischiul și pișcoturile oferite de bunvenit nouă, musafirilor așteptați, buchetul de flori adus doamnei Simone Boue, apariția dumneaei discretă, la final discuțional, ocazie de rapidă și ritualică fotografiere cu niște compatrioți ai companionului ei, schimbul de replici din fața liftului, când la întrebarea dacă nu suntem

ispitiți, după Minerialele iliesciene, să cerem azil în Franța, răspundeam, îngînându-l pe Decompozitor: *A quoi bon quitter Coasta Boacii?* (e adnotarea lui Luca Pițu). Din numeroasele fire ale dialogului unul e selectat de către interlocutorii veniți din țară ca avînd o semnificație precumpănitoare. Și anume cel al opiniilor lui Cioran privitoare la specificul etnic al românilor, subiect ce l-a urmărit întreaga viață, fără a mai ajunge să scrie cartea al cărui titlu i se părea „perfect”, *Le Neant roumain*, și care s-ar fi convenit a răspunde la o întrebare cu delicată rezonanță, *comment peut-on être Roumain*. Un „miraj” aparent negativ, dată fiind peremptoria rezervă a autorului la autoelogiul național. *Id est* o trecere izbitoare de la *Dimensiunea românească a existenței* a lui Mircea Vulcănescu și *Sentimentul românesc al ființei* a lui Noica la așa, cum scrie Sorin Antohi, „sentimentul cosmic al damnării”. Într-adevăr, e o diferență de viziune ce ar putea da impresia antiteticului. Peste entuziasmul, fie și filtrat printr-un limbaj speculativ, al celor doi congeneri, e aplicat dușul rece al unor considerații apofatice, care au șocat mai cu seamă în anii „realismului socialist”, când un bonton al propagandei îl reprezenta țintuirea la stîlpul infamiei a „renegatului” exilat în Capitala Franței. Regretabil, cîțiva intelectuali de marcă, printre care însuși Blaga, s-au prins în acest joc al unui

tendenționism vădit. Ce spune fără ocol Cioran?

România „este țara eșecului, este geniul eșecului.

Totul eșuează. Îmi aduc aminte, în România, mi-am

dat seama de trăsătura asta... O să vedem ce-o să mai fie”.

Sau: „Destinul României este aproape intolerabil, când îl analizezi cu atenție”. Ce s-ar putea afirma, la o privire convențională, decît că ar fi un „antipatriotism”, o „denigrare”? Dar în structura gândirii lui Cioran eșecul nu e un factor reprobabil, un rebut, ci unul înzestrat cu o accepție spirituală majoră. E o redempțiune a facilității, a „succesului” omologat în condiții de mediocritate, o cale a absolutului. Numai prin eșec, prin ratarea părelnică a șanselor existenței curente, conștiința poate accede la o cunoaștere esențială: „cei care au înțeleș sunt în general cei care au eșuat în viață”. Ori: „eșecul este indispensabil pentru înaintarea spirituală”. Ori: „abia în eșec, în grandoarea catastrofei ajungi să cunoști pe cineva”. Așa cum Kierkegaard condiționa credința de suferință, de respingerea prin voință divină a soluțiilor comode, autorul *Exercițiilor de admirație* așează procesul devenirii eului pe traseul eșecului, cel mai adecvat spre a-i asigura descoperirea de sine. E prăbușirea în Neantul personal, „ca o experiență filosofică esențială și fecundă”, căderea care face cu puțință ascensiunea.

Acest eșec salutar poate avea un caracter individual sau un caracter colectiv. Cel din urmă ar reprezenta garanția regăsirii unui popor cu un destin ingrât, cu un format istoric minor, popor favorizat, în pofida aparențelor contrare, de vicisitudinile ce s-au aglomerat în istoria sa, inclusiv în preajma, în timpul și în urma celui de-al doilea război mondial. Cioran posedă o fibră de „metafizician” stimulată de istorie. Pe urme nietschean-spengleriene, cultivă o severă elocvență asupra unor rele epocale. Eșecul lui Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, apărut în 1943, cu toate că anunța, în fond, *Sentimentul românesc al ființei*, scrierea lui Noica, nu i-a fost dedicată acestuia (în acel timp el cultiva un „românism” simlicioranian), ci lui Cioran. Într-o epistolă din Paris, adresată lui Mircea Vulcănescu, din 3 mai 1944, Cioran mărturisea: „Dacă evenimentele n-ar fi așa cum sunt și eu n-aș fi buimăcit de ele, m-aș apuca să scriu complementul *negativ* al acestei superbe *dimensiuni* (...). Dacă răul din mine ar fi odată atît de lucid pe cît a fost binele în tine, mă voi sforța să întunec puțin icoana Mioriței, să vorbesc și de gălbeaza ei. După ce-am citit studiul tău, în acest Cartier latin în care putrezesc glorios de șapte ani, îmi ziceam că n-aș avea totuși nimic de adăugat dacă el s-ar fi terminat cu o analiză a adagiului fatal: «n-a fost să fie» – care-mi pare a fi cheia tuturor neizbutirilor noastre și formula în sine a oricărei ursite...”. Așadar încă o confirmare a eșecului paradoxal salvator, constructiv pe un plan al predestinării. O geografie simbolică pare a-l ilustra. Șansele unor țări „nefericite”, supuse vitregiilor istorice, precum Spania, Austria habsburgică, chiar Occidentul în întregime sa, cărora li se alătură România, consistă chiar în experiența eșecului care le trasează un dramatic profil spiritual. Caracterologia etnică pe care autorul *Silogismelor amărăciunii* o închina poporului român relevă cîteva nuclee ale acestui eșec, în abisurile căruia rezidă latențele unei mîntuirii. Astfel mișcarea legionară i se prezintă drept pilduitoare. Noblețea inițială a legionarului, la care au subscris un șir de personalități, de la Eliade și Noica pînă la acel mirabil evreu botezat într-un românitate care a fost N.Steinhardt, e în felul următor certificată de Cioran, în volumul *Țara mea / Mon pays*, al cărei manuscris aparține probabil anilor '50: „În clipa în care am încercat o anume slăbiciune pentru acești visători sanghinari, am simțit nelămurit, am presimțit, că nu aveam cum să reușesc, că nici nu trebuiau să reușesc și că eșecul țării mele ei îl intrupau într-o formă *ideală*, perfectă, că destinul lor era tocmai de a da acestui eșec intensitatea și ținuta pe care el nu le avea. În fond, făcusem o pasiune pentru un dublu eșec”. „Pasiune” cu un substrat mistic, indicînd predilecția pentru cauzele pierdute, sursă, în adîncimi, a răscumpărării. În atmosfera aceluiași sens soteriologic al eșecului e adnotată și figura Regelui Mihai. Obiect al unei antipatii nutrite inclusiv de extrema dreaptă pentru, în genere, monarhia indigenă, ca răsfrîngere a conflictului ascuțit dintre Carol al II-lea și cămășile verzi, ultimul nostru suveran apare compătimit pe un ton tușant: „Victimă! Într-un grad inimaginabil! Tratat ca ultimul dintre servitori! Și mi-am spus: «Totuși, cel puțin tipul acesta cu siguranță nu e un escroc!». Fata lui Ionesco e la curent cu toate astea și

spune că e un tip foarte cumsecade, că nu e orgolios... Dar e un om care a fost umilit toată viața. Tratat ca ultimul dintre oameni!”. La fel, sfîrșitul fenomenului numit Piața Universității, care a creat o clipă iluzia că, în cele din urmă, „mămăliga românească a explodat”, precum și alte intristătoare evenimente venite după decembrie '89, i se înfățișau lui Cioran drept adevăruri în plus ale tezei sale referitoare la „genialul” eșec românesc. Speranțele ce au mijit odată cu impetuoasa intrare în scenă a tinerilor anticomuniști au pierit și ele în vîrtejul fatalității: „Mișcarea asta a tineretului, care a durat cîteva luni, avea unele merite, promitea ceva. Cînd am văzut că totul a fost un eșec, mi-am spus: «E foarte grav!». Pentru că tinerii... Se simțea de departe că există un freamăt, era ceva... Și am văzut că era grav, că urma să se prăbușească... Asta dovedește că răul e mai profund decît credeam și că totul a devenit efectiv o ficțiune. Fiindcă, normal, tinerii aștia, și erau mulți, trebuiau să continue, să fie prezenți. Dar totul s-a destrămat, și asta e foarte grav. Și nicio explicație nu e satisfăcătoare...”. Glumind amar, Cioran socotea că țiganii ar putea însemna ultima barieră în fața impactului nostru etnic cu Neantul: „Ceea ce spunea un lăutar țigan unui cerc de români: «aveți noroc cu noi, că de nu ați fi ultimii», definește o situație reală, nu o exagerare trivială”.

Și cu toate acestea n-avem a face cu o diatribă, cu o împoșcare malițioasă de vorbe împotriva propriei nații, ci cu o compasiune, cu o de-plîngere. Refuzînd setul de orgolii și mituri etnice, de proiecte neîmplinite, Cioran insistă pe reversul lor cu o superioară melancolie ce ia locul elanului, exhortației arzătoare în numele forței care stăpîneau în *Schimbarul la față a României*. Intervine o pacificare crepusculară a celui ce denunța „lipsa unui dinamism primordial” în gena noastră națională, o domolire a dezamăgirii care exclude deopotrivă accentul agresiv și cel ricanant. Nici în prima ipostază, juvenilă, nici în cea finală, a unei maturități sceptice, n-ar putea fi vorba de „antiromânismul” pe care socoteau îndreptățiti a-l indica ideologii comuniști, ca o tresărire a unui național-comunism *avant la lettre*. Desigur, e cu puțință, la urma urmei, și recuzarea de către un român a calității sale de român (ea s-a și produs, nu de mult, printr-o mimare pe coarda paroxistic-grotescă a modelului cioranian), dar aici e altceva: o filosofică asumare a eșecului personal („ura de sine” ca produs al unei nemiloase autoscopii), corelat cu eșecul de grup etnic,

potrivit concepției după care doar o neîmplinire (act sacrificial) se

cuvine a sta la temelia unei împliniri în perspectiva

absolutului (Lao-Tze: „Eșecul este temelia reușitei”).

Faptul că, pînă la sfîrșit, „apatridul” Cioran a păstrat

o disponibilitate afectivă față de poporul său, rezultă și din

următoarea reacție pe care a avut-o, constatînd că „disprețul” pentru România a devenit, la occidentali, „atît de mare”: „Mă aflam printre niște burghezi, și era un francez deosebit de insolent. Știți, vorbeam de una, de alta, despre țări etc. și, deodată, se întoarce spre mine: «Nu vreau să vorbesc despre România». Gestul acesta de dispreț m-a rănit. «România etc.», asta înseamnă că nu există. Aș fi vrut să-l pâlmuiesc! Numai că eram invitat și nu puteam...”. Orice am face, e o realitate că, la ora actuală, România „e țara cea mai disprețuită din Europa”. Realitate care poate fi abordată din diverse puncte de vedere, inclusiv din cel al palinodiei naționale. Dar, repetăm, la Cioran nu e cazul să vorbim în legătură cu așa ceva.

Gheorghe GRIGURCU

Emil Cioran, Luca Pițu, Sorin Antohi: *Le Neant roumain, un entretien / Neantul românesc, o convorbire*, 272 pag., Ed. Polirom, 2009.

P.S. Adresîndu-mi *O precizare*, în *România literară*, nr.4 / 2010, romancierul Nicolae Breban simte nevoia, aidoma actorilor antici care se urcau pe coturni spre a părea mai înalți, să-și etaleze, împotriva uzanțelor numitei reviste, titlul de „membru al Academiei Române”, precum și calitatea de european practicant, localizîndu-și textul: „Dehesa de Campoamor – Spania”. Din păcate, replica d-sale vizează extrem de puține din obiecțiile mele, ceea ce n-ar putea decît să-mi întărească simțămîntul verosimilității lor. Trebuie să precizez, la rîndu-mi, cu regret că nici ipostaza de academician și nici notificarea unei prezențe în Spania nu constituie contraargumente la considerațiile suprasemnatului. La ce se referă autorul *Bunevestiri*? Mai întîi la faptul că „n-a jucat tenis” cu odiosul general Pleșiță. Nici nu făceam această afirmație, limitîndu-mă a-i adresa o întrebare asupra unei supoziții care plutea în aerul, nu întotdeauna ozonat, al cetății noastre literare. Dar aflăm altceva, deloc lipsit de semnificație. Dl. Breban recunoaște că a avut „cîteva întîlniri” cu Pleșiță, nu doar „în clădirea Ministerului de Interne”, ci și „în curtea Uniunii Scriitorilor”, unde generalul a venit trîgîndu-și sufletul, „alarmat” de o intervenție a romancierului „la secretarul Burtică”. E lăudabil gestul d-lui Breban de a-l fi „rugat” pe Pleșiță să facă „două lucruri” în favoarea unor confrăți, determinîndu-l să le facă într-adevăr, însă n-ar rezulta de aici că d-sa a jucat cu generalul măcar un soi de „tenis” al intervențiilor? Mereu plin de superbie, chiar și atunci cînd se lamentează de „atacurile” și „injuriiile” împotriva-i, dl. Breban nu șovăie a se compara cu... Paul Goma. Nici mai mult nici mai puțin! Dar ni l-am putea închipui măcar o clipă pe Goma cerînd și obținînd favoruri de la Pleșiță? Cîți scriitori români puteau avea acces la sumbrele mărimi ale regimului comunist? Cîți confrăți ai noștri puteau juca un „tenis” al unor relații, totuși, amiabile cu acestea? De doleanțele și sfaturile cîtor dintre ei țineau seama înalții nomenclaturisti ai „epocii de aur”? Pe cîțiva condeieri de acest soi îi cunoaștem prea bine, dar, întrucît sunt atît de compromiși încît lumea literară onorabilă nu-i mai frecventează, cred că e în avantajul d-lui Breban să nu le reamintim numele aici... O a doua „observație” a autorului *Animalelor bolnave* reia indignarea d-sale față de o figură de stil a d-lui Cristian Tudor Popescu, conform căreia o parte foarte întinsă a producției lui Nichita Stănescu, prea puțin reprezentativă pentru poet, s-ar conveni „arsă”. E o expresie dură, însă care, în contextul dat, se cade luată *cum grano salis*. Cum altminteri? Simulînd panica, de parcă ar fi vorba de o revenire aievea a rugurilor Inchiziției, romancierul invocă patetic necesitatea implicării „importantelor oficii ale Culturii, Academia, U. Scriitorilor sau Ministerul Culturii”? Așadar o colosală mobilizare de forțe împotriva unei metafore. Făcîndu-se a n-o înțelege, dl. Breban preferă a face, ocazional, o figură de beoțian. Adică a ni se propune ca un personaj din enormul d-sale flux românesc, unul care însă, *hélas*, nu s-ar putea bucura de admirație.